

УДК 343.8:340.114

ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА ЯК ОСОБЛИВА КАТЕГОРІЯ НОРМ ПРАВА

М.М. Яцишин

Розглянуто сучасні методологічні і теоретичні підходи до визначення поняття джерела права, внутрішньої та зовнішньої форм його вираження, методик систематизації, інкорпорації і кодифікації.

Ключові слова: джерело кримінально-виконавчого права, систематизація, інкорпорація, кодифікація, творення правових норм.

Яцишин М.М. Источники уголовно-исполнительного права как особая категория норм права. Рассмотрены современные методологические и теоретические подходы к определению понятия источника права, внутренней и внешней форм его выражения, методик систематизации, инкорпорации и кодификации.

Ключевые слова: источник уголовно-исполнительного права, систематизация, инкорпорация, кодификация, создание правовых норм.

Iatsyshyn M.M. Sources of Criminal Executive Law as a special category of law. Modern methodological and theoretical approaches to the definition of sources of law, internal and external forms of its expression, methods of organization, incorporation and codification are dealt.

Key words: source of criminal law enforcement, organization, incorporation, codification, creation of legal norms.

Актуальність даної теми в умовах реформування кримінально-виконавчої системи та її законодавства безсумнівна. У цьому контексті вимагають удосконалення як загальні методологічні, так і теоретичні підходи до визначення сучасного поняття джерела права, внутрішньої та зовнішньої форм його вираження, методик систематизації (упорядкування й удосконалення

нормативних актів), інкорпорації (систематизації нормативних актів) і, врешті, кодифікації (у нашому випадку – удосконалення нині діючого Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України). Крім того, радикального оновлення вимагає весь механізм (технологія) творення правових норм.

Джерела кримінально-виконавчого права у вигляді норм права – загальнообов’язкових правил, закріплених у законах і підзаконних актах, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі та з приводу виконання покарань – мають свою специфіку. По-перше, зміст норм кримінально-виконавчого права установлює такі правила поведінки, які не передбачені нормами інших галузей права. По-друге, норми кримінально-виконавчого права регулюють повсякденне життя й побут засуджених, їх участь у праці, дозвілля, проведення з ними виховної роботи, навчання, тобто ті відносини, учасниками яких є засуджені та які у звичайному житті регулюються нормами інших галузей права й моралі. По-третє, на відміну від кримінального і цивільного права в кримінально-виконавчому праві немає чіткого поділу норм на матеріальні й процесуальні. По-четверте, на відміну від норм інших галузей права більшість норм кримінально-виконавчого законодавства належить до регулятивних, тобто таких, що безпосередньо регулюють суспільні відносини, які складаються на їхній основі в процесі виконання покарання між органами держави та засудженими.

Крім зазначених відмінностей, джерела кримінально-виконавчого права, виражені нормою, вирізняються і своєю структурою – у багатьох із них відсутні, наприклад, такі структурні елементи, як гіпотеза, диспозиція та санкція, обов’язкові для норм інших галузей права. У нормі кримінально-виконавчого права гіпотеза, як правило, лише припускається; частина диспозиції іноді виноситься за межі нормативних актів, наприклад, як додаток до них; санкції містяться в окремій нормі тощо [1, с. 26-30].

Ще одна характерна ознака, яка виділяє джерела кримінально-виконавчого права в особливу категорію, - їх чітко виражена співвідносність із загальноновизнаними міжнародними (універсальними та регіональними) нормами й принципами, зокрема із міжнародними стандартами з прав і свобод засуджених до

позбавлення волі. Сучасні вітчизняні дослідники (І.Г. Богатирьов, О.М. Джужа, Л.А. Луць, В.А. Львовичкін, В.Т. Маляренко, О.Б. Пташинський, А.Х. Степанюк та ін.) підкріплюють цю тезу багатьма чинниками та, передусім, тим, що одним із пріоритетних напрямів державно-правової реформи в Україні є створення сучасної правової системи, яка б повною мірою забезпечувала права й свободи кожної людини та громадянина.

У цьому контексті проблема забезпечення прав і свобод засуджених до позбавлення волі та приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами, серед яких, насамперед, слід назвати Загальну декларацію прав людини, проголошену резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, Декларацію про захист усіх осіб від катувань й інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання, прийняту ГА ООН 9 грудня 1975 р., Європейські пенітенціарні правила та Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями, є на сучасному етапі розвитку України особливо актуальною, зокрема у зв'язку з активним входженням держави до світового міжнародного співтовариства.

Для України привабливою є щонайперше правова система Європейського Союзу, її джерела, структура, механізм функціонування. Характерними її ознаками є: 1) функціонування на основі та в межах, визначених установчими документами, а також відповідно до загальноновизначених норм (джерел) та принципів міжнародного права; 2) наявність основних елементів – суб'єктів міжнародного права, насамперед, держав-учасниць; 3) наявність органів, що виконують нормотворчі (джерелотворчі) і правозастосовчі (прикладні, реалізаційні) функції; 4) наявність системи права з поділом її на первинне та вторинне право; 5) наявність спільного правового поля для норм міжнародного, національного права й прав Співтовариств; 6) особливий характер системи джерел права, серед яких найбільшу значимість мають установчі договори й інші джерела первинного права; 7) наявність джерел “вторинного права”, серед яких важливе місце займають регламент та директиви, і “третинного” – судових прецедентів; 8) високий рівень правової уніфікації; 9) наявність ефективних

засобів нормативно-правової інтеграції; 10) визнання пріоритету дії норм права ЄС над нормами права держав-учасниць у разі виникнення розбіжностей між ними, і прямої дії норм права ЄС у національних правових системах [2, с. 11]. На основі цих ознак сформульовано поняття правової системи ЄС та її джерел, в тому числі кримінально-виконавчого (пенітенціарного) характеру.

Висновки. Як свідчить викладене вище, основними юридичними ознаками правової системи України з виконання покарань і її джерел є: 1) така правова система є однією з підсистем українського суспільства; 2) основними елементами такої системи є фізичні та юридичні особи, зокрема держава; 3) виникнення зв'язків між цими суб'єктами опосередковується системою норм права (система джерел права); 4) діяльність суб'єктів права є способом вираження цих зв'язків, особливо через правові відносини; 5) метою правової системи, вираженої в системі джерел права (у нашому випадку кримінально-виконавчого), є досягнення правопорядку, що забезпечує функціонування та розвиток українського суспільства.

Література

1. Кримінально-виконавче право України: (Загальна та Особлива частини): Навч. посіб. / О.М. Джужа, С.Я. Фаренюк, В.О. Корчинський [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужи. – 2-е вид., перероб. та допов. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 448 с.
2. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Л.А. Луць; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2005. – 24 с.